

Radana Makariusová: Transformace světového řádu: Aktéři a globální vládnutí.

**1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 229 stran,
ISBN 978-80-7380-295-0 (signatura knihovny ÚMV 57 778).**

Publikace *Transformace světového řádu: Aktéři a globální vládnutí* Radany Makariusové je svým tématem a úhlem pohledu vysoce aktuální v době, kdy opakovaně čelíme krizím, které ohrožují nejen jednotlivé státy a společnosti, ale stále více se promítají i na vyšší úrovni. Nejde pouze o krize ekonomické (viz nedávnou globální finanční krizi či současnou dluhovou krizi eurozóny), vnímáme například i krizi ekologickou a obecně společenskou. Uvědomujeme si relativitu řady principů, hodnot či norem, jako jsou například ekonomická interdependence a integrace, tržní hospodářství a liberální demokracie, nepřetržitý a neomezený růst či pokrok vědy a techniky, které jsme dlouho a většinou považovali za výdobytky civilizace a jimiž se řídí moderní společnosti, ať již mezinárodní, či uvnitř jednotlivých států. Jsme svědky bezradnosti politiků a diplomatů, krize legitimity vládnutí na národní či vyšší úrovni, rostoucího rozčarování a nespokojenosti občanů, vyjadřovaných formou různých protestních či alternativních hnutí, která v současném světě velmi rychle nabývají regionální či globální povahy (například „arabské jaro“ či *Los indignados* a *Occupy Wall Street*). V takové situaci nelze hovořit o nutnosti změny: můžeme jen konstatovat, že transformace jak světového řádu, tak lidských společností obecně pravděpodobně již probíhá a naším úkolem je těmto změnám porozumět, a stát se tak jejich aktivními účastníky, nejen pasivními přihlížejícími.

V tomto smyslu vystihuje východisko publikace – „nalezení efektivní sebeorganizace (...) lidského společenství“ (s. 9) – otázky dnešní doby (jakkoli se domnívám, že autorka opomíjí důležitý prvek *legitimity* společenského uspořádání). Autorka usiluje o rozbor transformace současného světového řádu, se zaměřením na koncept globálního vládnutí a roli nestátních aktérů, jejichž funkce je podle ní klíčová. Předkládá také výzvy a návrhy řešení a v tomto smyslu vyznívá publikace silně normativně – viz například vyjádření autorky v Úvodu (s. 9): „*Jaká je forma vzájemného soužití, která přispěje k vytvoření mírového a současně sociálně vyspělého a rozvoj podporujícího společného života?*“ Anebo citace na zadní straně obalu knihy: „*jak by měl vypadat svět, ve kterém bychom chtěli žít a ve kterém bychom chtěla vychovat své tři děti,*“ či další výroky v průběžném závěru (s. 171).

Autorka knihu rozdělila do dvou částí. V části Teorie v jednotlivých kapitolách postupně popisuje a definuje koncepty mezinárodního systému států, světové společnosti, globální občanské společnosti, globálního vládnutí (*global governance*) a nestátních aktérů (a transnacionalismu) v teorii i praxi. V části Případové studie dokumentuje svá obecná východiska a závěry dvěma studii o fenoménech, které se podle ní pozitivně projevují v současném globálním vládnutí. První studie se týká spolupráce mezinárodních nevládních organizací a mezinárodních vládních organizací, zejména OSN a jejich orgánů či agentur, druhá pak spolupráce mezinárodních nevládních organizací s nadnárodními korporacemi, s důrazem na globální společné vládnutí a sociální odpovědnost). Následují dvě studie o negativních aspektech: první se věnuje fenoménu Al-Káidy a druhá zhrouteným státům. Autorka explicitně nestanoví žádné hypotézy ani teze, ačkoli hovoří o „*předložených hypotézách*“ a roli případových studií jako tzv. *hypothesis-generating case studies* (s. 17). Lze je však nalézt v otázkách a podotázkách uvedených v kapitole Metoda, základní otázky a jak číst tuto knihu (s. 17–18), které přibližně odpovídají výše nastíněné struktuře monografie. Kniha zahrnuje také dva průběžné závěry či zhodnocení (vždy za prvními a druhými dvěma případovými studii).

V Úvodu autorka definuje jednotlivé koncepty, podrobněji charakterizované v následujících kapitolách, především pak jejich vztah ke kategoriím (globálního, sociálního)

systému a řádu. Za problematické považují (ne)uchopení právě oné kategorie *řádu*, který autorka explicitně nedefinuje, pouze odkazuje na Bullovo pojetí (s. 14). Zdá se, že považuje řád za jistou vyšší formu společenské organizace, pozitivní prvek, k němuž bychom měli směřovat, ačkoli by bylo možné a přirozené tento termín vnímat v nejobecnější a neutrální podstatě, a tak ho de facto ztotožnit s kategoriemi uspořádání či organizace. Výhrady mám také k autorčinu pojetí přívlastku *sociální* ve smyslu sociální struktury světového/globálního systému (s. 10). „Sociálně“ prezentuje jako jakousi sféru vzájemnosti, ohleduplnosti, politické kultury (té opět pouze v pozitivním smyslu slova jako vyspělého, funkčního, efektivního a legitimního politického prostředí), spolupráce a dodržování pravidel (s. 10–11), a nikoli obecně a neutrálně jako oblast definovanou vztahy – mezilidskými, mezistátními, transnacionálními atd., které se mohou navíc pohybovat v kontinuu od spolupráce po nepřátelství či konflikt. Takové pojetí je samozřejmě možné, ale autorka se vůči výše uvedené obecné představě výslovně nevymezuje. Výsledkem je pak poněkud zkratkovitá definice „*globálního sociálního řádu*“ ztotožněného s kooperací mezi jednotlivými aktéry současného globálního systému a institucemi, respektive institucionalizací (s. 11).

Tento nedostatek přechází i do následující kapitoly Metoda, základní otázky a jak číst tuto knihu, když autorka jednoduše ztotožňuje „sociální instituce“ s aktéry (s. 19 a 22), strukturou (s. 22) apod. Zároveň „*globální sociální řád*“ podle ní nezahrnuje aktéry s negativními tendencemi: „... *pojetí globálního sociálního řádu lze bezesporu definovat jako prostor globálně propojených institucí vládních i nevládních, ale pouze v případě, když se tyto instituce společným úsilím snaží podporovat rozvoj a blaho lidstva neboli globálního společenství. Nestátní aktéři s negativními tendencemi do prostoru globálního sociálního řádu nepatří, ale na druhou stranou [sic] jsou součástí systému globálního vládnutí, který je všezahrnujícím systémem současného globálního systému neboli globálního řádu*“ (s. 23). Globální systém či řád tedy autorka, jak jsem již konstatoval, chápe jako pouze pozitivní hodnoty, zatímco globální vládnutí rozumí jen neutrálně. Přitom právě ono je podle mne pokusem, byť často mimovolným, nějakým způsobem utvářet, koordinovat či organizovat aktéry a jejich vztahy v globalizujícím se světě, a jde tedy o normativní kategorii. Tato kapitola obsahuje také komentář k metodě, případovým studiím, hypotézám a otázkám, k čemuž se vyjadřuji v jiných částech této recenze.

Výsledkem prvních dvou oddílů knihy je seznam relevantních kategorií, doplněný o poněkud nesourodou změť jejich definic a vzájemných vztahů. Tento zmatek částečně napravují kapitoly jedna až pět v následující, teoretické části.

První kapitola celkem výstižně charakterizuje vzájemný vztah mezi koncepty mezinárodní systém (států), mezinárodní společnost a světová společnost (zahrnující globální občanskou společnost). Autorka tak činí prostřednictvím jednotlivých teoretických reflexí mezinárodních vztahů (realisticko-historický přístup, liberální institucionalismus a teoretický přístup anglické školy), přičemž již v Úvodu (s. 11) ztotožňuje svá východiska s poslední zmíněnou anglickou školou.

Stejně tak druhá kapitola dává v rámci předložené publikace smysl kategorii globální občanské společnosti (GOS), a částečně tak napravuje nedostatky úvodních oddílů. V rámci postupného definování GOS autorka podle mne správně identifikuje slabinu, která spočívá v opominutí takzvané šedé zóny (aktérů, kteří revoltují proti převažujícím principům, pravidlům a normám GOS nebo je porušují), a uvažuje, jak ji do definice začlenit (s. 43, 45 a 46). Také správně argumentuje, že vytvoření světového či globálního státu zřejmě není předpokladem pro vznik a existenci GOS (s. 47 a 51). Konečně lze souhlasit s tím, že aktéři či skupiny GOS se svou činností podílejí na globálním vládnutí, ale na rozdíl od autorky se domnívám, že se nejedná o „synonyma“ (s. 49).

Třetí kapitola rozpracovává kategorii globálního vládnutí. Nejprve se věnuje její první komponentě – přívlastku „globální“, samozřejmě v souvislosti s globalizací. Tu chápe jako historický proces transformace sociálních vztahů, které v něm získávají „globální“

rozměr. Poměrně přesně také charakterizuje druhou komponentu – vládnutí, a to prostřednictvím dnes již klasické zkratky posunu od vlády k vládnutí, kterou se odkazuje na Rosenauův text *Governance without Government* (s. 61). Výstižně také navazuje kategorii globálního vládnutí na koncept multilateralismu, teorii režimů a transnacionalismus. Naopak za příliš zjednodušené považují několikrát ztotožnění globálního vládnutí s vládnutím v období globalizace (například s. 53 a 55). Autorka tak silně upřednostňuje časový aspekt, překvapivě vzhledem k tomu, že jinde správně identifikuje kvalitativní změny související s globalizací, například v tematicke sociální transformace, zmíněné výše, či ve ztotožnění s „bezhraničností“ v druhé kapitole (s. 46). Poslední část třetí kapitoly se věnuje aktérům globálního vládnutí, především státům, a institucionalizaci. Zde autorka částečně odstraňuje nedostatky v propojení kategorií globálního systému/řádu/vládnutí s institucionalizací, které jsem identifikoval u prvního oddílu knihy. Zcela v závěru kapitoly uvádí, že „[m]ezinárodní organizace stojí v popředí současného smýšlení o struktuře globálního vládnutí. (...) Vytvářejí dynamiku mezilidských vztahů a tím napomáhají vytváření současného globálního řádu a pojetí globálního vládnutí“ (s. 79). Tento výrok je dosti překvapivý, vezmeme-li v úvahu, jak často (například na s. 9–10, 12, 80, 179) autorka deklaruje, že nestátní aktéři jsou klíčoví v současné etapě *global governance*, čemuž odpovídá i fakt, že se jim věnuje podstatná část knihy – kapitoly čtyři a pět a všechny případové studie. S tím souvisí i výtky, že publikace nedostatečně reflektuje kvalitativní změny vztahů mezi státy, které lze také považovat za klíčové v transformaci současného světového řádu. Jediný náznak najdeme v souvislosti se zmínkou o EU jako „jednom z nejambicióznějších projektů“ (s. 72).

Poslední dvě kapitoly teoretické části se již věnují jen nestátním aktérům. Opět se pozastavuji nad tím, že jim přikládá takovou váhu, když zde několikrát opakuje tezi o klíčové roli států (například s. 81, 82) a rozebírá limity jejich vlivu, které označuje za „významné“ (s. 111). V závěrečné podkapitole se věnuje nadnárodním korporacím (jako ziskovým nestátním aktérům), ale přestože specifikuje jejich „nezastupitelnou úlohu (...) pro neziskové nevládní aktéry“ (s. 114), jejich pozici ve vztahu ke státům zcela opomíjí.

Jak již bylo uvedeno, druhá část knihy zahrnuje čtyři případové studie. Jde vesměs o zdlouhavý popis vymezené problematiky. Jejich role jako tzv. *hypothesis-generating case studies*, kterou autorka zmiňuje ve druhém úvodním oddílu knihy (s. 17), zde není dle mého patrná, ani splněná. Co se týče první případové studie, která pojednává o spolupráci mezi mezinárodními nevládními organizacemi a mezinárodními organizacemi, souhlasím, že tato kooperace je charakteristickým rysem transformace světového řádu (a zároveň je potřebná a prospěšná). Studie se však zaměřuje pouze na OSN, její orgány (Radu bezpečnosti, Valné shromáždění), vybrané specializované agentury (Světovou banku, Mezinárodní měnový fond) a Světovou obchodní organizaci, žádné jiné příklady takové spolupráce (s jinou mezinárodní vládní organizací, například NATO) zde nejsou uvedeny.

Druhá případová studie se věnuje spolupráci mezinárodních nevládních organizací a nadnárodních korporací, konceptu společenské odpovědnosti firem (*corporate social responsibility*) a definici „globálního společného vládnutí“. Posledně uvedený termín autorka ztotožňuje s anglickým *global corporate governance*. Jde podle mne o nešťastný překlad, jelikož přívlástek *corporate* zde odkazuje na „korporace“, ne na „společné vládnutí“.

Konečně druhé dvě případové studie se věnují negativním aspektům role nestátních aktérů v globálním vládnutí. Zatímco lze souhlasit, že, jak zní název třetí studie, „fenomén Al-Káida“ představuje „typický negativní příklad rozšiřování působnosti nestátních aktérů v současné světové politice“, souvislost vzniku takzvaných zhroucených států s rolí nestátních aktérů ve vztahu ke globálnímu vládnutí není dostatečně zrozeňena a rozhodně nejde o *důsledek* globálního propojení, jak autorka uvádí (s. 179). Ostatně význam a úroveň této studie dokresluje i její rozsah (necelé dvě strany) ve srovnání s ostatními (každá

RECENZE

několik desítek stran). Také výrok v Úvodu, že „*Případové studie jsou celkem tři*“ (s. 14), navozuje dojem, že tuto studii autorka z nějakého důvodu připojila až po dokončení textu knihy.

Recenzovaný text je přínosem v tom smyslu, že představuje jedno z mála monografických pojednání o daném tématu v českém kontextu. Mezi jeho silné stránky patří identifikace klíčových kategorií či konceptů, jejich teoretického zakotvení a pokusy o definici jejich vzájemných vztahů. Dále kniha čerpá z relativně rozsáhlého a reprezentativního souboru zdrojů, což může být pro případného čtenáře přínosem k orientaci v tématu. Slabou stránkou textu je v obecné rovině relativně nízká odborná úroveň a značná popisnost (zejména případových studií). Autorka se pustila do zpracování tématu značně širokého, komplexního, *de facto* multidisciplinárního, přesahujícího schopnosti a především možnosti jediné odbornice, a to se samozřejmě muselo odrazit na kvalitě práce. Kniha má silný normativní nádech, což nemusí být považováno za nedostatek, pokud by si ovšem tento svůj postoj autorka uvědomovala a v práci jej reflektovala explicitně. Konečně co se týče cílové skupiny, práce by se dala doporučit především studujícím a široké veřejnosti jako úvod do tématu, nejsem si však jistý, jak by se vypořádali s neuspořádaností dvou úvodních oddílů knihy.

Jan Martin Rolenc

Poznámka

Recenze byla připravena v rámci výzkumného záměru „Governance v kontextu globalizované ekonomiky a společnosti“ Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze (projekt č. MSM6138439909).